

Erik Oluf
Melvold

Antikvarisk
bokhjørne

Av kutørjs- guttas saga

Politifullmektig
Claus Mørch
beskriver i boken
«Fra mit Politiliv»
utgitt 1904, en
kriminalitet som
virker idyllisk i
forhold til dagens
tilstander i
hovedstaden.

AV
ERIK OLUF MELVOLD

«Nu hændte det, at Petter Dampbaaten og Andreas Bekom døde omtrent samtidig. Nu mente en del av gutterne at de maatte have to kranse, men smaa, for de havde ikke penge nok til to af almindelig størrelse. «Nei, vi kjøber lissaa godt en stor en,» sagde Nord-Osten, «aasaa deler vi'n, saa døm faar en hal en hver, for det pleiede døm da like, før døm var daue». Denne vittighed var afgjørende. En stor krans blev kjøbt, men om den blev delt, vet jeg ikke».

Og den som ikke vet, er Claus Mørch, som i 1904 utga «Fra mit politiliv – typer og situationer». Store deler av boken handler om menneskene og miljøet i 1870-80 årene rundt gamle Grønlands torg – «Kvægtorvet» kallet i kommunale dokumenter, «kutørjet» blant folk flest og særlig blant de såkalte kutørjsgutta.

Dette torget, som jo er nedbygd med blokker i våre dager, var anlagt i midten av 1860-årene etter anmodning fra handlende i nærheten, og det ble, som det fremgår av navnet, brukt til omsetning av bl.a. «levende Kreaturer» fra landsbygda som endte hos slaktere eller som livdyr i Christiania. Det var ikke bare kuer som ble omsatt her; selv om Dagros og medsøstre (og brødre) utgjorde det store flertallet, solgte man

også sauer, griser og hester. Og fast tilholdssted på tørjet hadde de såkalte «kutørjsgutta», som bl.a. livnærte seg ved å følge kuer (og under tiden vrang okser) fra jernbanestasjonene til fjøset på torget. Mørch forteller at åtte av dem hadde egen politibeving for å drive sin geskjeft.

Men ved siden av disse profesjonistene var det på torget en fast befolkning av løsgjengere og småkriminelle, som hadde det felles med de lokale cowboyer at de var glad i en dram, helst fler. Disse torgets filleriddere gikk gjerne under oppnavn: det var Bouillonon, Tittotten, Gassen, Kleggen, Rypa, Røyskatten, Dasseper, Søtsuppa og Bjønn, for å nevne noen. Og «onkel» – låneforretningen – gikk under navnet «Fan i Lakkegata», en viktig institusjon når tørsten var stor og mynten skrøpelig. Og en lite populær politimann ble kalt «Fanden hakke meg».

Flere ganger har jeg støtt på dette nære forholdet, som ikke sjelden eksisterte før i tiden mellom overordnede politifolk og de lokale småkriminelle. Særlig skadelige var de jo ikke, oftest var det ulovligheter av miniformat, begått i fylla, litt bondefangeri og litt tjueri i ny og ne. Eller et slagsmål som frisket opp hverdagen. En slik befolkning av småkjeltringer er stort sett borte fra bybildet i dag,

og sammenliknet med 1998 virker jo kriminaliteten ved Grønlands torg for over 100 år siden som den rene idyll.

En politimann som Mørch, som var fullmek- tig, holdt gjerne sin hånd over kutørjsgutta, han overser f.eks. tjueri av et brett med ferske wiener- brød, eller han bruker dem til private «politiopp- drag», som da Mørch en- gasjerer «Nord-Osten» for en tier til å denge opp en motbydelig sadist av en hesteplager, «Mærra- Frantz».

For helten blant kutørjs- gutta er nemlig Edvard Olsen, «Nord-Osten» kal- let, han var «kjæk, ridder- lig, stadig paaferde og havde et uopslideligt godt humør og var fremfor alt vittig og spøgefuld». Han var en fryttet slåsskjeppe med tette arr etter kniv- stikk over både ansikt og kropp, men «han selv hadde aldrig brugt andet end «hanna og panna», hvor mange det end var om'n».

Via Nord-Osten blir vi ført inn i dette selsomme miljøet rundt gamle Grøn- land torg, som f.eks. den berømte vesle kafeen til mor Andersen, som også er nevnt i Axel Maurers vise om kutørjsgutta:

Før enn sola titter fram tar vi vårs en morradram til mor Andersen har skaf- fa vårs litt kaffe.

Noe som gjør Mørchs bok

til en glede å lese, er hans nitide gjengivelse av den gamle Østkantdialek-

godt av Nord-Ostens rid- derlighet: «*Nei, jei husker en gang, at to gutter fra den andre sia av elva*

hadde faat fat i den gamle, graa katta til mor Larsen her ved sia. Dom hadde vist tænkt aa flaa a levannes. Men da kan du tru at han Edvard Nord-Osten kom. Han skalla tel en a dom, saa jei, som sto i døra til kjøkke- net, trudde hue hadde røki ta'n. Den andre slo'en sliq, at han sæk- kert hadde slaat'n ihjæl, hadde ikke polti kommen.»

Claus Mørch: «Fra mit Politiliv. Typer og Situationer». Kristiania. Forlagt af Jacob Dybwad. Det Mallingske Bogtrykkeri A/S. 1904.

Fra bokens tit- telseide: Gutta på Kutørje'. I bakgrunnen til venstre Frysju- hall med teksten «KJEGLE- BANE» malt på fasaden. Bildet er signert «Wilsæ Christia- nia».

ten. Og ordet overlates til mor Andersen, som beklager seg over at Edvard er så fæl til å ta middag på krita: «*Naa har jei snart en hel protte- kol fuld, som jei har skrivi paa dei, naa faar'u betale ta lidt. Dettane gaar ikke længere det, Edvard.»*

Men Nord-Osten får fortsatt på borg, «*men trur di han venter, tel jei faar øst op tel'n, nei da, han roter sjæl nere i gryta og tar dom bedste støkkene. Dette fek naa ingen anden end han gjøra da, ser di. For det er naa lissom noe saa realt og godlienes va'n Edvard.»*

Og det er ikke bare mennesker som får nytte

Mørch tar oss også med til den mest berømte og beryktede danse- bulen på Grønland, «Fry- sjuhall», med adresse Grønland 7. Her er Nord-Osten en skattet gjest, han er en god danser, litt penger har han også, så han kan spandere på jente- ne den yndete damedrik- ken bakkøl og brus. Her var også datidens form for cover charge: «*Det var 10 øre dansen. Pengene ble inkasseret i en skaal og derpaa delt mellem værten og musikken.»*

Slagsmål hørte til nat- tens orden, særlig mellom «de faste» og sjøfolk. «*Under et saadant var det, at Nord-Osten fik*

56 flere knivstik, blandt andet to i underlivet. Dette generte ham imidlertid ikke mere, end at han – lidt fuld har han vel været – gikk op igjen i danselokalet og fortsatte dansen. Herunder veltede endel af indvoldene frem. Nord-Osten tog dem imidlertid i haanden og lod som ingen ting.» Politiet fikk heldigvis kjørt ham på hospital, «*hvor han laa i flere maaneder efter denne affære.*»

Boken er full av småpussige episoder om kuttørjsgutta og Nord-Osten som f.eks. da de ville være med i borgertoget 17. mai og marsjerer opp Brugata med en fane med en ku på og teksten «*Frihed – lighed og broderskap trives godt paa tørjet.*» 50 stykker er med, mer eller mindre omtåket av frihetsvin, og i spissen går musikken, to trekkspill og en leirgjøk. Politiet arresterer etter hvert de med skjevtest ganglag, så når toget kommer frem til hjørnet av Rådhusgaten, er det bare fem igjen. Da blir fanen konfiskert.

Mørch får en stilling på landet, og ved besøk i hovedstaden får han rede på at Nord-Osten var blitt gift og bodde oppe på Enerhaugen, og derfra er det slik en fin utsikt: «*luksner i Grønlands poltistasjon*». Og en sønn har også kommet: «*Takke fan, atte ongen ikke kom tel i sjelve kjerka, det var nok ikke mere end saa det.*»

Nord-Osten ble ingen

gammel mann, han døde nokså ung av lungebetennelse. Og hans sørgende venn Gassen forteller: «*Det hadde ikke vært saa falig, hadde'n bare holdt sig tel vors gutta, men saa slo'n sig i selskab med alle dessa opkjøpera, som ikke spiser, men drekker fra morran tel kveld, aa det taalte'n ikke, ser di.*»

Og det gikk vel med Nord-Osten etter døden som med snekker Andersen fra Hammersborg. En julaften feirer Nord-Osten hos mor Andersen, og utpå kvelden forteller han om Hammersborgsnekkeren som dør og banker på Himmelrikets port. St. Peter åpner: «*Mit namn er snekker Andersen fra Hammersborg i Christiania by, sa'n. Det stede kjender vi ikke noe tel heroppe, sa'n. E støn etter kom'n ut med den beskjed'n, at sia det var det eneste eksemplar, døm hadde hat derfra paa lang tid, saa fek'n i Jøsse namn komma ind.*»

Nå skulle Vårherre og englene på gjestebud, og snekkeren ble satt til å passe huset. Andersen satte seg på Vårherres tronstol og «*tok den store kikkerten tel Vorherre og ga sig tel å glane paa jorda.*» ... *Her fek'n se, atte mor Larsen sat nere ved Vaterlandselva* (den nederste delen av Akerselva) *aa skylte klær og stjal uta dem andre kjærringenes baljer aa la'e op i si. Naa hadde Andersen, klods før han daua, mista*

skjortene sine ved de'atte døm hadde støli uta balja. Dit stygge svin, sa'n, aa ere du gjør, sa'n, og dermed greip'n fodskammelen tel Vorherre og hivd'n ner i ryggen paa mor Larsen.»

Og Vårherre kommer tilbake og savner skammelen, og Andersen må tilstå sin brøde: «*Saa klødde Vorherre sei i hue aa sa'e: «Aa jøsse namn, aa trur du de'skulle bli med møblementet her da, min kjære Andersen, hvisom atte jei skulle gjøra lissom dei, sa'n.»*

Det er bestandig pussig hvordan folkelige historier vandrer: jeg har funnet igjen omtrent den samme historien i Leif Wærnskjolds samling «Den gamle skattkiste» fra 1944. Han har imidlertid funnet denne stubben i Ernst Tegethofs utgave av franske eventyr, og det stammer fra Haut-Bretagne. Her lyder avslutningsreplikken slik: «*Da lo vår evige Far og ropte: «Er det slik du behandler syndere? Skulde jeg slå ihjel alle de tyver som vandrer på jorden, vilde det hurtig være slutt på verden.»*

(Historien dukker også opp i artikkelen «Predikebrødre» hvor munken Torlak bruker den i en preken. Red.anm.) ■

Erik Oluf Melvold

Antikvarisk bokhjørne